

RAPPORT

Nr 14/2019

Nasjonal ramme for vindkraft

Temarapport om reiseliv

Sissel Belgen Jakobsen

Rapport, bokmål nr 14-2019

Nasjonal ramme for vindkraft

Utgitt av: Norges vassdrags- og energidirektorat
Redaktør: Arne Olsen
Forfatter: Sissel Belgen Jakobsen

Trykk: NVEs hustrykkeri
Forsidefoto: Midtfjellet vindkraftverk. Foto: Midtfjellet Vindkraft AS
ISBN: 978-82-410-1838-1
ISSN: 1501-2832

Sammendrag: Norsk reiselivsnæring er sterkt relatert til opplevelser av urørt natur, og er en næring i sterk vekst. Denne rapporten gir en gjennomgang av et utvalg studier av hvordan vindkraftutbygging påvirker reiselivsnæringen. I rapporten vurderes også behovet for ny kunnskap. Til slutt diskuteres hvordan reiselivsinteresser bør vektlegges i henholdsvis arbeidet med å peke ut Norges mest egnede områder for vindkraft, og i fremtidige konsesjonssaker.

Emneord: Vindkraft, nasjonal ramme, reiseliv, reiselivsnæring, turisme

Norges vassdrags- og energidirektorat
Middelthunsgate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Telefon: 22 95 95 95
Epost: nve@nve.no
Internett: www.nve.no

1.4.2019

Innhold

Forord	2
Sammendrag	3
1 Innledning	4
2 Metode og medvirkning	4
3 Reiseliv i Norge	4
3.1 Viktige nasjonale reisemål i Norge	6
4 Vindkraft og virkninger for reiseliv	7
4.1 Vindkraft, reiseliv og miljø – en konfliktanalyse (2009)	8
4.1.1 Problemstilling.....	8
4.1.2 Metode.....	8
4.1.3 Resultater/konklusjoner.....	9
4.2 Vindkraft og reiselivsnæring – konflikt eller samspill? (2010)	10
4.2.1 Problemstilling.....	10
4.2.2 Metode.....	10
4.2.3 Resultater/konklusjoner.....	10
4.3 Samfunnsmessige virkninger av vindkraft – en etterprøving av fire vindkraftverk (2016)	12
4.3.1 Problemstilling.....	12
4.3.2 Metode.....	12
4.3.3 Resultater/konklusjoner.....	12
4.4 Wind Farms and Tourism Trends in Scotland (2016)	14
4.4.1 Problemstilling.....	14
4.4.2 Metode.....	14
4.4.3 Resultater/konklusjoner.....	14
4.5 Sammenstilling av resultater	15
4.6 Kunnskapsbehov	15
5 Verdsetting av urørt natur for reiselivet (2018)	16
5.1 Problemstilling	16
5.2 Metode.....	17
5.3 Resultater/konklusjoner	17
6 Reiseliv i konsesjonsbehandling og nasjonal ramme	18
6.1 Fremtidig konsesjonsbehandling.....	18
6.2 Reiseliv som analysetema ved utpeking av de mest egnede områdene for vindkraft.....	19
7 Referanser	20

Forord

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) har fått i oppdrag av Olje- og energidepartementet (OED) å lage et forslag til en nasjonal ramme for vindkraft på land.

Den nasjonale rammen skal bestå av:

- Et oppdatert kunnskapsgrunnlag om virkninger for miljø og samfunn
- Kart over de mest egnede områdene for vindkraft

Det er utarbeidet tematiske rapporter for alle interesser som kan bli vesentlig påvirket av vindkraftutbygging. I denne temarapporten presenteres en gjennomgang av kunnskap om virkninger for reiseliv. En oversikt over alle temarapportene og annen informasjon om den nasjonale rammen finnes på www.nve.no.

Vi vil takke alle som har bidratt til gjennomføringen av prosjektet.

Oslo, april 2019

direktør

prosjektleder

Sammendrag

Reiselivsnæringen er en næring i sterk vekst både i Norge og internasjonalt. I 2015 sto reiselivsnæringen for i overkant av fire prosent av verdiskapingen i norsk næringsliv. Næringen er arbeidsintensiv, spredt relativt jevnt over hele landet og sysselsetter mange unge. Reiseliv er derfor viktig for sysselsetting og for kommunenes økonomi. Norges omdømme som reiselivsland i utenlandske markeder er sterkt relatert til opplevelser av urørt natur. Det er gjennomført flere studier i Norge og internasjonalt om virkninger av vindkraft for reiselivsnæringen. I denne rapporten gir vi en gjennomgang av et utvalg av de mest sentrale studiene i Norge, i tillegg til én studie fra Skottland.

Ingen av studiene som er presentert dokumenterer en negativ påvirkning på reiselivsnæring som følge av eksisterende vindkraftutbygging. Det er imidlertid påpekt at noen typer reiselivsdestinasjoner med stor sannsynlighet vil være sårbare for den type inngrep som vindkraft representerer. Dette gjelder særlig for destinasjoner der vakkert landskap i urørt natur er essensiell for opplevelsen. Ifølge flere av studiene er det også sannsynlig at en eventuell storstilt utbygging av vindkraft i Norge kan medføre vesentlige virkninger for reiselivsnæringen.

På bakgrunn av studiene har vi vurdert behovet for ny kunnskap om hvordan vindkraft kan påvirke reiselivsnæring. NVE mener at det kan være hensiktsmessig å gjennomføre flere etterprøvningsstudier av virkninger for reiseliv, etter hvert som det nå er etablert flere vindkraftverk i Norge. Etterprøving av flere vindkraftverk vil kunne bidra til å gi et mer robust kunnskapsgrunnlag om hvordan vindkraft påvirker reiselivsnæring under ulike lokale forhold, og avdekke eventuelle negative virkninger for reiselivsnæringen i konkrete utbyggingssaker. Ved avdekking av negative virkninger, vil vi også kunne få mer kunnskap om hvilke forhold som er avgjørende for en slik påvirkning.

Det er også lite kunnskap om hvordan vindkraftutbyggingen påvirker omdømmet av Norge som reiselivsdestinasjon i et internasjonalt marked. Det er vanskelig å fange oppfatninger hos de som eventuelt velger å ikke reise til Norge på grunn av vindkraft, men vi mener det kan være relevant å gjennomføre holdningsundersøkelser i viktige utenlandske markeder. I tillegg kan det være aktuelt å gjennomføre holdningsundersøkelser blant nasjonale reisende, som i dag representerer 70 prosent av markedet, særlig med tanke på at kortreist ferie er viktig for et bærekraftig reiseliv.

Reiselivsinteresser blir vurdert i analysene som ligger til grunn for utpeking av de mest egnede områdene for vindkraft i Norge. Områdene som skal pekes ut vil være store, og analysene gjøres på overordnet nivå. Det er derfor reisemål med nasjonal verdi, eller stor regional verdi, som vil være relevante for disse analysene. Vi vil også fokusere spesielt på reisemål der vi mener at reiselivsinteressene er sårbare for vindkraftutbygging. Reiselivsdestinasjoner som er nasjonalt viktige, og som er sårbare for tekniske inngrep som for eksempel vindkraft, vil vektlegges i analysearbeidet.

NVE legger til grunn at urørt natur og landskapsopplevelser er et viktig fortrinn for den norske reiselivsnæringen, og virkninger for reiselivsnæringen kan bli vektlagt i behandlingen av vindkraftsøknader. Det er viktig at berørte reiselivsbedrifter og -organisasjoner får god informasjon om konsesjonssaker, og at bedriftene involveres i planleggingen av eventuelle avbøtende tiltak.

1 Innledning

Vindkraftverk kan påvirke en rekke ulike miljø- og samfunnsinteresser. Denne rapporten gjennomgår hvordan vindkraftverk kan påvirke reiselivsnæringen.

FNs reiselivsorganisasjon UNWTO definerer turister som mennesker som er på reise til, og bor på, steder utenfor deres vanlige omgivelser opp mot ett år sammenhengende for rekreasjon, forretninger eller andre formål. Formålet med reisen er ferie og fritid eller forretninger, definert som kurs, konferanse eller yrkesrettet aktivitet. Med begrepet reiseliv menes vanligvis den næringsmessige siden ved turisme, og er knyttet til salg av varer og tjenester til folk på reise.

Reiselivsnæringen omfatter ulike bedrifter som hoteller, restauranter, transportselskap, reisebyrå og opplevelsesanlegg. Reiselivsbedriftene har felles at de på ulike måter leverer tjenester til turister. Varehandelen anses vanligvis ikke som en del av reiselivsnæringen, selv om butikkenes omsetning på mange steder avhenger av de tilreisende.

Reiselivsnæringen brukes ofte som en samlebetegnelse for fem ulike bransjer: overnatting, servering, transport, opplevelser og formidling. Bransjen er preget av mange små aktører.

I denne temarapporten belyser vi hvordan vindkraftverk påvirker reiselivsnæringen, herunder tradisjonell reiselivsnæring og aktivitetsbasert turisme. Rapporten er rettet mot den næringsmessige siden av reiselivet. Landskapsverdier, kulturminneverdier og friluftslivsområder er viktig for reiselivsnæringen, og det er utarbeidet egne rapporter om disse temaene. NVE vurderer ikke virkninger for hytteliv som en del av denne rapporten. Dette er vurdert i rapporten om nabovirkninger.

Konklusjonene fra rapporten vil inngå i kunnskapsgrunnlaget NVE skal levere til OED som en del av forslaget til nasjonal ramme for vindkraft. Rapporten blir en del av grunnlaget for å identifisere de områdene i Norge som er mest egnet for vindkraft. Den blir også et grunnlag for fremtidig konsesjonsbehandling.

2 Metode og medvirkning

Temarapporten om virkninger for reiseliv er basert på en litteraturgjennomgang, NVEs erfaringer fra konsesjonsbehandling av vindkraftverk og erfaringer fra utbygde vindkraftverk.

Rapporten er drøftet med NHO Reiseliv, Den norske turistforening og Innovasjon Norge.

3 Reiseliv i Norge

Reiseliv er blant verdens raskest voksende næringer, og er definert som et satsingsområde i Sundvoldenerklæringen (2013). Norsk reiselivsnæring er også i vekst, og 2017 var et rekordår for norsk reiseliv (Innovasjon Norge, 2018). I 2015 sto reiselivsnæringen for i overkant av fire prosent av verdiskapingen og nesten ni prosent av sysselsettingen i norsk næringsliv (Meld. St. 19). Reiselivsbedriftene hadde samlede inntekter på 192 milliarder kroner i 2017 (Jakobsen og Dombu, 2018). Reiselivsmarkedet i Norge domineres av ferierende, men mange av disse benytter seg i stor grad av private overnattingstilbud, som

egen hytte eller båt. Antall gjestedøgn ved norske hoteller var i 2016 fordelt om lag likt mellom ferie- og fritidsreisende og forretningsreisende. Samme året stod norske reisende for 70 prosent av gjestedøgnene på kommersielle overnattingssteder og tilsvarende av det totale turistkonsumet i Norge. Utenlandske turister er likevel en viktig kundegruppe i norsk reiseliv, med stort potensial for vekst. Ifølge rapporten Nøkkeltall for norsk turisme 2017, viser tall fra SSB at det er en økning i utenlandske turisternes bidrag til norsk reiselivsnæring. I følge SSB var det i 2018 over 6,6 millioner betalte overnattinger fra utenlandske turister i Norge.

Reiselivsnæringen er viktig for sysselsetting og for kommunenes økonomi. Næringen er arbeidsintensiv, spredt relativt jevnt over hele landet, sysselsetter mange unge og har en høy andel ansatte med minoritetsbakgrunn. Reiseliv er derfor jevnt over en viktig kilde til kommunale skatteinntekter, samtidig som den kan bidra til å redusere kommunale utgifter (Jakobsen og Dombu, 2018). De siste årene har det vært en årlig sysselsettingsvekst i næringen på mellom to og fire prosent, og i 2018 var det ca. 165 000 årsverk knyttet til næringen. Tallet er ventet å stige også i årene som kommer.

Innovasjon Norge har styrket den internasjonale reiselivssatsingen de siste årene, gjennom merkevarebygging og profilering av Norge som reisemål. Deres oppdrag består i å bidra til at flere steder i Norge skal kunne ta del i det internasjonale vekstmarkedet som reiselivsnæringen representerer, og gjennom turisme skape ytterligere arbeidsplasser og verdier. De har også et fokus på å løfte norsk reiseliv fra rundreise- og transportturisme til opplevelsesturisme, og har ansvaret for den offisielle reiselivsguiden «Visit Norway».

Reiselivsaktiviteten i Norge er ulikt fordelt mellom regioner, byer og distrikter. Reiselivsnæringen utgjør en større del av verdiskapingen og sysselsettingen i distriktene enn i sentrale/tettbebygde strøk. Mange destinasjoner ligger i distriktene. Reiselivsnæringens andel av verdiskapingen i privat sektor er klart størst i Nord-Norge og i Sogn og Fjordane, og reiseliv er et prioritert satsningsområde for næringsutvikling i distrikts-Norge. (Aall m.fl., 2009). Reiselivsnæringen i Norge er i stor grad sesongbasert, med over halvparten av alle gjestedøgn i sommermånedene mai til august (Innovasjon Norge, 2018). Stadig flere aktiviteter finner sted på vinteren, som for eksempel nordlysturismen i Nord-Norge som er mangedoblet de siste årene. I årene 2006-2016 var det en femdobling i antall utenlandske gjestedøgn i Nord-Norge.

Blant avgjørende faktorer for reisendes valg av reisemål er reisens formål, årstid og et eksisterende reiselivstilbud. En turistundersøkelse gjennomført av Innovasjon Norge sommeren 2015, viste at formålet med reiser i Norge blant nordmenn var å *slappe av* og *oppleve naturen* (henholdsvis 65 og 54 prosent). Utenlandske reisende reiste i hovedsak for å *oppleve naturen* og *oppleve fjordene* (henholdsvis 76 og 62 prosent). Norges omdømme som reiselivsland er sterkt relatert til urørt natur og bærekraft.

Det er en generell utvikling i norsk reiseliv at stadig flere reisende ønsker å få en opplevelse av det som er unikt ved det stedet de besøker. Ifølge Stortingsmeldingen om reiseliv, representerer reiselivsbedrifter som er basert på natur-, mat- og/eller kulturopplevelser kjernen i det norske reiselivsproduktet, fordi det ofte er deres reiselivsprodukt som avgjør om reisende velger Norge som reisemål. Opplevelsesbransjen er den delen av reiselivsnæringen som har størst vekst i dag, med en tredobling av omsetning i perioden 2012-2017 (Jakobsen og Dombu, 2018). Det er ventet at denne delen av bransjen vil ha størst vekst også i årene som kommer.

Reiselivsnæringen utarbeidet i 2017 veikartet «Mot et bærekraftig reiseliv». Der skriver de at merkevernet Norge som reiselivsdestinasjon forutsetter at vi klarer å ta vare på Norges unike natur- og kulturverdier. Det er definert følgende målsetninger: I 2030 skal Norge ha befestet sin posisjon som et av verdens foretrukne reisemål for bærekraftige natur- og kulturbaserte opplevelser. Frem mot 2050 skal brorparten av veksten i norsk reiseliv bestå av unike opplevelser i natur- og kulturlandskap. Det påpekes at mange reisende tiltrekkes av naturen i Norge; fjorder, fjell, fosser, nordlys, midnattssol og urørt natur. Norge kan by på muligheter for aktive opplevelser i naturen, kombinert med lokal mat, kulturarv, et levende kulturliv og stor variasjon i overnattingstilbud. Disse natur- og kulturverdiene er ifølge reiselivsnæringen stadig mer etterspurt.

Næringen trekker frem at dette er verdier som kan forringes gjennom inngrep som vannkraftverk, kraftledninger, vindkraftverk og store vegprosjekter. Dette kan bidra til å svekke det produktet som reiselivsnæringen er avhengig av og Norges omdømme som attraktivt reisemål. De mener at reiselivsnæringens interesser i for liten grad blir vektlagt i beslutninger om inngrep som kan prege næringen på en negativ måte. Med et sterkere globalt fokus på urørt natur, klimagassutslipp og annen forurensning, etterspør et økende antall reisende de reisemålene som kan by på renhet, sunnhet, effektivt vern av kultur og natur. Med en verdensbefolkning der åtte av ti personer kommer til å bo i byer i 2050, vil et økende antall turister ønske å unngå destinasjoner preget av trengsel, støy og forsøpling og i stedet velge en reise som fremmer miljøet. Det er et mål for næringen å øke verdiskapingen basert på unike natur- og kulturopplevelser.

I veikartet stilles det krav til regjeringen om at det utarbeides en strategi for å ivareta natur- og kulturverdier der bærekraftig reiseliv må ses i sammenheng med veg- og energiutbygging og andre større inngrep. De presiserer at reiselivsnæringen på nasjonalt nivå må bli en høringspart, og at næringens interesser må tillegges vekt i saker som gjelder nye vann- og vindkraftprosjekter.

3.1 Viktige nasjonale reisemål i Norge

Reiselivsnæringen jobber for en aktiv reiselivsnæring i hele landet, hele året og er opptatt av både videreutvikling av eksisterende attraksjoner og potensialet for utvikling av nye destinasjoner og konsepter. Det er derfor vanskelig å vite hva som vil utgjøre de viktigste reisemålene i fremtiden.

Det finnes ikke en offisiell oversikt over dagens mest verdifulle reiselivsdestinasjoner, men den offisielle reiselivsguiden «Visit Norway» presenterer på sine nettsider informasjon og oversikter over de mest innarbeidede destinasjonene, attraksjonene og reiselivskonseptene i Norge. Det fremgår blant annet hva som markedsføres internasjonalt som de viktigste destinasjonene og attraksjonene. Figur 1 er en liste over det som markedsføres som «toppdestinasjonene» i den internasjonale versjonen av nettsiden til Visit Norway.

Det er mange destinasjoner og attraksjoner som er viktige i norsk reiseliv på nasjonalt nivå. Norge har mer enn tusen fjorder langs kysten, og fjordene er populære

Toppdestinasjoner
Lofoten
Bergen
Tromsø
Oslo
Geirangerfjorden
Svalbard
Flåm
Trondheim
Stavangerregionen
Sognefjorden

Figur 1. "Top 10 places in Norway" fra Visit Norway (2019)

reisemål for både norske og utenlandske turister. Geirangerfjorden og Nærøyfjorden ble tildelt verdensarvstatus av UNESCO. Bygdene Gudvangen og Geiranger som ligger innerst i disse fjordene, er noen av de mest besøkte havnene for cruiseskip i Skandinavia.

Kystruten Bergen-Kirkenes, kjent som Hurtigruten, er et viktig tilbud i norsk reiseliv. Siden 1893 har Hurtigruten fraktet gods, post og passasjerer mellom byer, havner og øyer mellom Bergen og Kirkenes. Det er daglige avganger fra de to byene, og turen tar til sammen tolv dager. Langs ruta legger skipet til land i 34 havner, som varierer mellom store byer og små tettsteder. Det er også muligheter for utflukter underveis.

Øvrig cruisetrafikk langs norskekysten er i vekst, og mange av Norges største reisemål er godt besøkt av både norske og internasjonale cruiseskip. De viktigste havnene basert på antall passasjerer i 2017 er: Bergen, Geirangerfjorden, Stavanger, Flåm, Ålesund, Oslo, Nordfjord Olden-Loen Romsdalsfjord (Molde, Åndalsnes og Eresfjord), Tromsø og Nordkapp/Honningsvåg.

Utvikling av nasjonale turistveier er et nasjonalt satsingsområde innenfor reiseliv i Norge. Statens vegvesen har ansvaret for å utvikle attraksjonen som byr på vakre og opplevelsesrike kjøreturer langs 18 vegstrekninger med en samlet lengde på 2151 km fra Varanger i nord til Jæren i sør. Arbeidet innebærer å bygge rasteplasser, utsiktspunkter, serviceanlegg og andre stoppunkter med arkitektonisk og kunstnerisk verdi langs veistrekningene. Satsingen involverer ti fylkeskommuner, 64 kommuner og lokalt næringsliv. Det overordnede målet med turistvegprogrammet er å styrke næringslivet i distriktene.

Nasjonale turistveier	
Sør-Norge	Nord-Norge
Jæren	Helgelandskysten
Ryfylke	Lofoten
Hardanger	Andøya
Hardangervidda	Senja
Aurlandsfjellet	Havøysund
Valdresflya	Varanger
Gaularfjellet	
Sognefjellet	
Gamle	
Strynefjellsvegen	
Rondane	
Geiranger – Trollstigen	
Atlantehavsvegen	

Figur 2. Nasjonale turistveier i Norge (Statens vegvesen, 2019)

4 Vindkraft og virkninger for reiseliv

Det er gjennomført flere studier i Norge og internasjonalt om virkninger av vindkraft for reiselivsnæringen. Dette kapitlet gir en gjennomgang av et utvalg av de mest sentrale studiene i Norge, i tillegg til én studie fra Skottland. Vi mener at mange av de utenlandske studiene har begrenset overføringsverdi til Norge, og har derfor fokusert på

norske studier. For hver av studiene beskrives problemstilling, metode og resultater/konklusjoner.

4.1 Vindkraft, reiseliv og miljø – en konfliktanalyse (2009)

Vestlandsforskning gjennomførte prosjektet på oppdrag fra Næringslivets Hovedorganisasjon Reiseliv, Næringslivets Hovedorganisasjon Sogn og Fjordane, Vestavind Kraft AS og Energibedriftenes Landsforening (EBL). Bakgrunnen for prosjektet var at Vestavind Kraft så behov for mer kunnskap og en felles forståelse mellom vindkraftbransjen og reiselivsnæringen om eventuelle konflikter mellom næringene (Aall m.fl., 2009). Flere representanter for reiselivsbransjen hadde gitt uttrykk for bekymring rundt hva vindkraftutbygging langs Norges kyst kunne komme til å bety for turismen.

Dette er den største norske studien av hvordan vindkraft påvirker reiselivsnæringen.

4.1.1 Problemstilling

Målet med undersøkelsen var å gi et bidrag til å styrke beslutningsgrunnlaget i vindkraftsaker i Norge. Det er definert tre problemstillinger for studien:

- I hvilken grad, og eventuelt på hvilken måte, kan vindkraftverk være i konflikt med reiselivsinteresser?
- Hva skiller vindkraftverk og reiselivsnæringer når det gjelder konflikter i forhold til miljø?
- Hvordan kan konfliktene i forhold til reiseliv og i forhold til miljø reduseres?

I denne temarapporten gjengis det som er relevant for forholdet mellom vindkraft og reiseliv. Fokus er derfor på funn under problemstillingene i første og tredje kulepunkt. Forholdet mellom vindkraft og miljø er vurdert i andre temarapporter.

4.1.2 Metode

Det ble gjennomført tre ulike former for datainnsamling; gjennomgang av norsk og internasjonal litteratur om forholdet mellom vindkraft og reiseliv, holdningsundersøkelse blant turister (norske og utenlandske) på ferie langs norskekysten og caseundersøkelser i tre norske kommuner.

Litteraturgjennomgangen ble avgrenset til nyere undersøkelser, og resulterte i en omtale av 23 relevante publikasjoner. De norske undersøkelsene begrenset seg til relativt enkle spørreundersøkelser og et par masteroppgaver. De internasjonale studiene omfatter undersøkelser fra Nord-Tyskland, Danmark, Sverige og Skottland. De tyske og danske studiene var vurdert å ha begrenset overføringsverdi, fordi landskapet skiller seg vesentlig fra norsk kystlandskap.

Holdningsundersøkelsen er basert på kvalitative intervjuer/samtaler med til sammen 73 turister på ferie langs norskekysten. Undersøkelsen tok sikte på å få innsikt i turistenes holdninger til vindkraft, deres opplevelse av vindkraft i landskapet og hvordan de oppfatter vindkraftverk i sammenheng med reiselivsanlegg. Det ble valgt en kvalitativ metode for å få forståelse av hvordan turistene forholdt seg til en hypotetisk

problemstilling om hvorvidt de ville endre reisemål dersom det lå flere vindkraftverk langs kysten. Intervjuene ble gjennomført i løpet av tre uker sommeren 2007. Ca. 1/3 av intervjuobjektene var nordmenn, ca. 1/3 var tyskere/engelskmenn og ca. 1/3 var fra andre nasjoner. Ca. halvparten av intervjuene ble gjennomført på hurtigruta mellom Bergen og Honningsvåg, og ca. halvparten på ulike feriesteder langs strekningen Bergen - Utsira – Karmøy – Jæren – Lindesnes. Feriestedene ble valgt ut med tanke på at vindkraft var en aktuell problemstilling, enten ved at det fantes etablerte vindkraftverk i nærheten, eller at det var planer om vindkraft i området. Turistene som ble intervjuet ferierte i robu, hytte, bobil, telt, campingvogn eller småbåter.

Det er gjennomført caseundersøkelser i tre kommuner i Norge, hvorav to med etablerte vindkraftverk og én med planlagt vindkraftverk. Formålet med caseundersøkelsene var å belyse de faktiske virkningene av vindkraftutbygging for reiselivet i norske lokalsamfunn. Case 1: Måsøy kommune i Finnmark der Havøygavlen vindkraftverk er etablert; virkninger for reiseliv på et sted med lite reiseliv fra før. Case 2: Vågsøy kommune i Sogn og Fjordane der Mehuken vindkraftverk er etablert; virkninger for reiseliv på et sted med mye reiseliv fra før. Case 3: Selje kommune i Sogn og Fjordane der Hoddevikfjellet og Okla vindkraftverk er planlagt, men ikke etablert; mulige virkninger for reiseliv på et sted med mye reiseliv fra før. I hver av casene ble reiselivsressurser/-interesser og status for vindkraftutbygging kartlagt. Deretter ble nøkkelatører innenfor det lokale reiselivet intervjuet om sine vurderinger/erfaring med reiseliv og vindkraft i kommunen.

For å få et bedre grunnlag for drøfting av mulige konflikter mellom vindkraft og reiseliv, er det i studien skilt mellom tre kategorier av reiselivsinteresser: eksisterende, potensielle og ideelle. Eksisterende reiseliv omfatter etablert reiselivsaktivitet lokalt. Potensielle reiselivsressurser er opplevelsesressurser som ikke er utnyttet, men som har et potensial for å bli utnyttet i reiselivssammenheng. Ideelle reiselivsressurser er en ikke-materiell interesse knyttet til «image» eller «branding» som ønskes knyttet til et område (Norge, region, destinasjon eller lokalitet).

4.1.3 Resultater/konklusjoner

Ifølge studien er det få interessekonflikter med reiselivet der det er etablert vindkraft. Vestlandsforskning mener imidlertid at det kan være en større konflikt med potensielle og ideelle reiselivsressurser på regionalt og nasjonalt nivå, fordi vindkraft i Norge trekkes frem av reiselivsaktører som ødeleggende for merkevarebygging av norsk reiseliv, der opplevelser i urørt natur er et viktig element.

Studiens holdningsundersøkelse blant turister i Norge, kan imidlertid tyde på at det er potensial for større konflikt dersom det etableres flere og større vindkraftverk langs norskekysten, særlig dersom disse blir lokalisert i områder med store potensielle reiselivsinteresser eller områder med stor reiselivsaktivitet i dag. Studiens hovedkonklusjon er at forholdet mellom vindkraft og reiseliv i dag fremstår som relativt lite konfliktfyllt, men at det er for lite kunnskap om sumvirkninger. Vestlandsforskning mener derfor at det er behov for mer kunnskap om sumvirkninger av storskala vindkraftutbygging for reiseliv.

Vestlandsforskning har også lagt frem forslag til hvordan forholdet mellom vindkraft og reiselivsinteresser kan håndteres på både prosjektnivå og strategisk nivå. Det viktigste grepet på prosjektnivå er knyttet til plassering av vindkraftverk i forhold til

reiselivsinteresser. Det er også trukket frem at vindkraft- og reiselivaktører kan samarbeide om å tilrettelegge vindkraftverk med tanke på bruk i reiselivssammenheng. På strategisk nivå foreslår Vestlandsforskning at det gjennomføres en utredning av mulige sumvirkninger, og at dette følges opp med utvikling av en metode for å håndtere sumvirkningene. De ser to måter å redusere konflikt mellom vindkraft og reiseliv på strategisk nivå; gjennom at reiselivsnæringen endrer fokusområde i merkevarebygging/markedsføring av Norge/regionen/stedet som reisemål, eller at det fastsettes klare grenser for hvor mye vindkraft det skal bygges langs norskekysten.

4.2 Vindkraft og reiselivsnæring – konflikt eller samspill? (2010)

Studien er en masteroppgave i samfunnsgeografi, og er en komparativ case-studie av reiselivsnæringen i to kystkommuner i Norge. Erlend Bjerkestrand sammenlikner prosesser i reiselivsnæringen i nabokommunene Smøla og Frøya for å belyse hvordan vindkraftutbygging påvirker den lokale reiselivsnæringen (Bjerkestrand, 2010). Da studien ble gjennomført var Smøla vertskommune for Norges største vindkraftverk, mens det i Frøya hadde vært planer om vindkraft som var lagt på is.

Med bruk av kvalitativ metode var det en målsetning å supplere kvantitative studier med en mer helhetlig forståelse av hvordan vindkraftverk kan påvirke lokal reiselivsnæring. Oppgaven er avgrenset til å fokusere på tilbydersiden innen reiselivet, og omfatter ikke de reisendes oppfatninger av vindkraft.

4.2.1 Problemstilling

Det er definert to hovedproblemstillinger i masteroppgaven:

- Hva kjennetegner reiselivsnæringen i kommunene Smøla og Frøya?
- Hvilke konsekvenser har vindkraftutbyggingen for reiselivsnæringen i Smøla, og i hvilken grad kan kunnskapen om slike steder overføres til andre steder?

4.2.2 Metode

Bjerkestrand peker på at forskning på vindkraft og reiseliv er preget av en kvantitativ tilnærming, særlig gjennom spørreundersøkelser om turistenes holdninger til vindkraft. I denne studien søkes en dypere forståelse av hvordan vindkraft påvirker reiselivsaktører, og det er derfor valgt en kvalitativ tilnærming med feltarbeid og intervju som hovedmetode. Kvantitativt tallmateriale fra Statistisk sentralbyrå og forskjellige reiselivsbedrifter er benyttet som tilleggsdata.

Feltarbeidet ble utført over en periode på to uker vinteren 2010, med én uke i hver av kommunene. Feltarbeidet ga ca. 20 semistrukturerte intervjuer i tillegg til feltsamtaler.

4.2.3 Resultater/konklusjoner

Reiselivet i både Smøla og Frøya er preget av fisketurisme, der markedet hovedsakelig er turister fra Tyskland og andre land i Sentral-Europa, men også Sverige og Øst-Europa. I tillegg er det satsing på natur- og opplevelsesbasert turisme i begge kommunene. Reiselivsbedriftene er relativt små. Det er mange enkeltmannsforetak, men Smøla har én større reiselivsaktør. I begge kommunene forsøker reiselivaktørene å utnytte nye reiselivstrender, både innenfor fisketurisme og andre typer markeder. En viktig forskjell

mellom Smøla og Frøya er at kommunen har hatt en pådriverrolle for utvikling av reiselivet i Smøla, som også ser ut til å ha større vekst i reiselivsnæringen enn Frøya.

Selv om fisketurismen dominerer reiselivsnæringen i begge kommunene, er næringen i både Smøla og Frøya også kjennetegnet av andre typer turisme. Forretningsturisme er viktig, særlig i Frøya. Det er også en utvikling mot mer kortreist turisme. Dette gjelder særlig Smøla, hvor en del av reiselivsbedriftene har mange gjester som på forskjellige måter er knyttet til vindkraftverket.

Studien fant at vindkraftutbyggingen i Smøla først og fremst har hatt en positiv virkning på den lokale reiselivsnæringen. Perioden med anleggsarbeid førte til oppblomstring av reiselivsnæringen i kommunen. Det var stor etterspørsel etter overnattingsmuligheter, og i løpet av de fire årene med anleggsarbeid tjente reiselivsaktører godt, samtidig som det ble bygget ut ekstra kapasitet. Noen av bedriftene opplevde nedgang da byggeperioden var over, men den generelle veksten i reiselivsnæringen i Smøla har fortsatt etter at vindkraftverket sto ferdig. Det er flere eksempler på at reiselivsaktører benyttet overskuddsmidler fra vindkraftutbyggingen til videre satsing og utvikling av eget reiselivstilbud. Gjennom frigjorte økonomiske midler, innovasjoner, nye typer marked og ny optimisme i kommunen, har vindkraftutbyggingen bidratt til en stor vekst i reiselivsnæringen i Smøla.

Når Smøla til tross for mange likheter i reiselivsnæringen har større vekst i næringen enn Frøya, hevder Bjerkestrand at kommunens aktive rolle og vindkraftverket har vært to viktige fordeler for reiselivsnæringen i Smøla. Han presiserer imidlertid at det ikke er grunnlag for å generalisere de positive virkningene. Eksemplet Smøla har i stor grad vært vellykket fordi vindkraftutbygging og reiselivssatsing har vært del av en samlet strategi i kommunen i tillegg til at det sannsynligvis har vært av betydning å være den første kommunen med et stort vindkraftverk i Norge. Vindkraftverket har bidratt til å trekke både turister og andre typer gjester til Smøla. I tillegg er det satset på reiselivsaktiviteter i forbindelse med vindkraftverket, som besøk i vindkraftverket med besøkssenter, opplevelsessenter og sykkelturisme på veianlegget i vindkraftverket. Det er sannsynlig at dette har vært mulig fordi Smøla i norsk sammenheng var tidlig ute med etablering av vindkraft.

Studien peker likevel på noen punkter som kan ha overføringsverdi til andre steder. Det viktigste er at kommunen gjennom etablering av vindkraftverk kan få frigjort kapital (blant annet gjennom eiendomsskatt), som kan brukes til satsing på lokal reiselivsnæring. Samtidig kan anleggsfasen og vedlikeholdsarbeid bidra til større etterspørsel etter tilbud fra lokal reiselivsnæring.

I studien er det pekt på at utviklingen i reiselivet går mot en mer opplevelses- og aktivitetsbasert form for turisme. Trenden ser ut til å være at det blir stadig viktigere å kunne tilby forskjellige typer opplevelser/aktiviteter. Fisketuristene søker også i større grad andre opplevelser i tillegg til fiske.

I studien er det pekt på at uberørt natur kan bli stadig viktigere i fremtidig reiseliv, og at vindkraft derfor kan komme i konflikt med enkelte typer reiselivssatsinger. Hvis vindkraftverk bygges i viktige turområder, kan det bidra til å hemme innovasjoner knyttet til naturbasert reiseliv. Bjerkestrand peker på spenninger mellom begrepet «uberørt natur»

og vindkraft i forbindelse med markedsføring av reisemål. I markedsføringen av Smøla som destinasjon, ser begrepene imidlertid ut til å være lite motsetningsfylte.

Studien underbygger tidligere forskning som ikke viser store konflikter mellom vindkraft og reiseliv. Den fremhever positive virkninger for reiselivet i Smøla, selv om disse kan ha begrenset overføringsverdi. Det er påpekt at de potensielle, fremtidige konfliktene likevel kan være betydelige ved eventuell storskala utbygging av vindkraft.

4.3 Samfunnsmessige virkninger av vindkraft – en etterprøving av fire vindkraftverk (2016)

Denne studien er gjennomført av Norconsult og Agenda Kaupang (AK), og tar for seg nasjonal, regional og lokal verdiskaping i tillegg til positive og negative virkninger for reiseliv og friluftsliv, og er basert på en etterprøving av Hitra, Smøla, Midtfjellet (Fitjar kommune) og Ytre Vikna (Vikna kommune) vindkraftverk (Riise m.fl., 2016). I denne rapporten fokuserer vi på innhold som er relevant for reiseliv. Funn av virkninger for reiseliv i studien er sammenstilt med konsekvensutredningene for prosjektene og resultater fra tidligere gjennomførte studier om vindkraft og reiseliv.

4.3.1 Problemstilling

Studiens hovedformål er å kartlegge positive og negative virkninger for den lokale reiselivsnæringen, her avgrenset til reiselivsbedrifter med overnattingstilbud. Studien omfatter først og fremst de overnattingsstedene med beliggenhet nokså nær vindkraftverkene, og tar for seg vindkraftverkernes direkte innvirkning på de enkelte reiselivsbedriftenes omsetning i både anleggs- og driftsfasen i tillegg til vindkraftverkernes betydning for turismen sett fra reiselivsnæringens ståsted.

4.3.2 Metode

Norconsult og AK har gjennomgått konsekvensutredningene som ble utarbeidet for de fire vindkraftverkene i forbindelse med søknad om konsesjon. Det er også gjort en gjennomgang av tidligere studier for å se hvilke konklusjoner som har blitt trukket med tanke på vindkraftverks mulige innvirkning på reiselivsbedriftenes omsetning og på turisme generelt.

Ny datainnsamling har blitt gjennomført ved hjelp av kvalitativ metode, det vil si gjennom intervjuer av representanter for reiselivsnæringen på Fitjar, Vikna, Smøla og Hitra. Intervjuobjektene representerer ulike typer overnattingsbedrifter rettet mot ferie- og forretningsreisende, i tillegg til lokale turistkontorer. Intervjuene var basert på et enkelt, standardisert spørreskjema og foregikk over telefon.

Norconsult og AK skriver at det var krevende å oppnå kontakt med enkelte av reiselivsaktørene som var registrert i områdene, og at datagrunnlaget derfor er noe mer begrenset enn de hadde ønsket. Likevel vurderer de antall intervjuede aktører (20 - 25 stk.) som tilstrekkelig til å gi et representativt bilde av vindkraftverks virkninger for lokale overnattingssteder.

4.3.3 Resultater/konklusjoner

Norconsult og AK påpeker at konsekvensutredningene og tidligere studier har fokus på negative virkninger for reiselivsnæringen. Denne studien viser en tendens som tilsier at vindkraftutbygging har positive eller ubetydelige virkninger for lokale

overnattingsbedrifter. Hovedfunnene i hver av de fire spørreundersøkelsene er nokså like, og det er i tillegg betydelig samsvar mellom resultatene fra tidligere studier og denne studien.

De fire vindkraftverkene er lokalisert langs kysten, hvor en stor andel av tilreisende er feriegjester fra Nord- og Mellom-Europa som først og fremst kommer for sjøfiske og/eller å oppleve kystlandskapet. De fleste av de intervjuede er innehavere av reiselivsbedrifter som satser på denne type turisme, og representerer små til mellomstore bedrifter innen kategoriene campingplass, hyttegrend eller sjøhus/rorbuer. Noen av de intervjuede representerer imidlertid bedrifter med hotellprofil, stor overnattingskapasitet og konferansefasiliteter.

Resultatene fra spørreundersøkelsene viser at kun et fåtall bedrifter har opplevd en merkbar økning i omsetning som følge av vindkraftutbyggingene. Dette er de bedriftene som har stor overnattingskapasitet, og har hatt mulighet til å tilby overnatting i forbindelse med anleggs- og vedlikeholdsarbeid for vindkraftverkene. Økningen har vært størst i anleggsfasen, men Smøla skiller seg ut ved at enkelte bedrifter har kunnet vise til en økning også i driftsfasen. Norconsult mener at dette har en klar sammenheng med aktivitet på Vindenergiseret og kommunens og reiselivets reiselivsstrategier, som er nært knyttet til vindkraften.

Norconsult og AK peker på at det er et viktig resultat av undersøkelsene at de ikke har funnet negative økonomiske virkninger for reiselivsnæringen. De peker på at en mulig forklaring på dette kan være at de fire vindkraftverkene er lite synlige fra mange av overnattingsstedene. I tilfeller der vindkraftverk er synlige fra overnattingssteder eller områder hvor turister ofte ferdes, vil individuelle oppfatninger av vindkraftverk hos turistene og deres fokus på omgivelsene være av avgjørende betydning. For eksempel er det trukket frem at fisketurister i stor grad er opptatt av aktiviteten de bedriver, og i mindre grad påvirkes av inngrep i naturen enn turister som er opptatt av naturopplevelsen. Norconsult viser til at mange tidligere spørreundersøkelser konkluderer med at få turister endrer sin atferd som følge av vindkraftutbygginger.

Studien viser at vindkraftverk kan fungere som turistattraksjoner i seg selv, også i områder hvor de har vært i drift i flere år. Norconsult peker på at dette kan ha sammenheng med at det fremdeles er relativt få vindkraftverk i drift i Norge, og at de har stor grad av geografisk spredning. Studien viser at vindkraftverkene i liten grad har inspirert reiselivsaktører til utvikling av nye reiselivsprodukter, og at det kan ligge et uutnyttet potensial her. Smøla er et unntak i denne sammenheng.

For bedrifter som har satset på fisketurisme, har vindkraftverkene hatt liten eller ingen betydning for omsetningen. De fleste ga imidlertid uttrykk for at vindkraften hadde vært positiv for reiselivsnæringen og for kommunen generelt, som følge av aktivitetsøkning og optimisme.

Vindkraftverkene markedsføres i varierende grad som turmål og severdigheter av både kommunene og reiselivsnæringen. Noen aktører arrangerer guidede turer, men utover det har vindkraftverkene i liten grad bidratt til utvikling av nye reiselivsprodukter, med unntak av i Smøla som her er i en særstilling. Nasjonalt vindenergiseret ble etablert som en direkte følge av vindkraftverket, og senteret tilrettelegger aktiviteter og arrangementer.

De intervjuede bedriftenes gjester viste interesse for å besøke vindkraftverkene, og deres oppfatninger var for det meste positive. Norske turister er mest skeptiske. Norconsult peker på at dette kan ha sammenheng med at nordmenn er mindre vant til denne typen inngrep enn turister fra andre land i Europa.

Resultatene i studien samsvarer i stor grad med resultater fra tidligere studier, som ikke viser noen klare virkninger for reiselivsnæringen som følge av vindkraftutbygging. Vindkraft i Norge er i stor grad etablert i distriktskommuner, hvor reiselivsnæringen er dominert av et fåtall mindre og mellomstore bedrifter med fokus på naturopplevelser og friluftslivsaktiviteter. Norconsult peker på at det ikke har vært grunnlag for å gjennomføre studier som vurderer samlede virkninger for reiseliv. De peker i den sammenheng på at etterundersøkelser av en eventuell storskala utbygging i et avgrenset område vil være interessant, og at slike studier potensielt kan gi andre resultater enn foreliggende studier. Ved økt satsning på vindkraft, vil det bli en ny situasjon med mulig større virkninger for reiselivsnæringen både i positiv og negativ retning.

4.4 Wind Farms and Tourism Trends in Scotland (2016)

BiGGAR Economics (BE) er et skotsk uavhengig konsultantselskap, og har gjennomført denne studien for å forstå det mulige forholdet mellom vindkraftutbygging på land og den bærekraftige reiselivssektoren i Skottland. Studien har vært en del av BEs forsknings- og utviklingsprogram. Emnet for studien ble valgt fordi både fornybar energi og reiseliv er viktige sektorer for BE.

4.4.1 Problemstilling

Både fornybar energi og bærekraftig reiseliv er identifisert som nøkkelsektorer i vekst i «the Scottish Government's Economic Strategy». Vindkraftsektoren på land i Skottland hadde en betydelig økning mellom 2009 og 2014, fra en samlet installert effekt på 2 GW i 2009 til 4,9 GW i 2014. I samme periode (2009-2013) økte også sysselsettingen i bærekraftig reiselivssektor som definert av skotske myndigheter med mer enn ti prosent. Utviklingen tyder ifølge BE på at de to næringene kan vokse og sameksistere, og at det for skotsk økonomi som helhet ikke er konflikt mellom vindkraft og reiseliv.

Det fantes likevel ikke grunnlag for å hevde at det ikke er konflikt mellom vindkraft og reiseliv på et mer regionalt/lokalt nivå. BE ville derfor undersøke forholdet mellom de to næringene på både kommunenivå og i umiddelbar nærhet til etablerte vindkraftverk (radius 15 km), og finne ut om det er empirisk grunnlag for å hevde at vindkraftverk har virkninger for reiselivsnæringen på de to nivåene.

4.4.2 Metode

Studien er basert på en gjennomgang av tilgjengelige data fra «Renewable UK's wind energy database» og «the National Statistics Business Register and Employment Survey» i perioden 2009-2013.

4.4.3 Resultater/konklusjoner

Omfanget av reiselivet i Skottland varierer mellom regionene/kommunene, og det er stor variasjon i hvor stor andel av arbeidskraften i kommunene som er sysselsatt i reiselivsnæringen. De kommunene som har størst avhengighet av sektoren, ligger i rurale

områder. I Skottland som helhet var det en vekst i sysselsetting tilknyttet reiseliv på 10,8 prosent mellom 2009 og 2013. Det var vekst i 28 av 32 kommuner, mens syv kommuner hadde en vekst på over 20 prosent i denne perioden.

Reiselivssektoren er en viktig bidragsyter til sysselsetting i Skottland, med over 200 000 arbeidsplasser nasjonalt. Sektoren er særlig viktig i flere rurale områder, hvor den bidrar med opptil 18 prosent av sysselsettingen. Veksten mellom 2009 og 2013 var ikke jevnt fordelt mellom kommunene. Områder som allerede hadde sterk avhengighet av sektoren, så at denne avhengigheten vokste i disse årene. I perioden mellom 2009 og 2014 var det en signifikant vekst i vindkraftsektoren, både med tanke på installert effekt og antall turbiner.

Åtte kommuner hadde en større økning i etablering av vindkraft enn gjennomsnittet for skotske kommuner. Fem av de åtte kommunene hadde også en økning i sysselsetting knyttet til reiseliv sammenliknet med gjennomsnittet, mens de andre tre hadde en lavere vekst i sysselsettingen sammenliknet med gjennomsnittet. BE konkluderer på bakgrunn av dette at vindkraft ikke gir negative virkninger for reiselivssektoren på kommunenivå.

For områder i umiddelbar nærhet til vindkraftverk (innen en radius på 15 km), fant BE at majoriteten av områder nær vindkraftverk i etableringsfase i den aktuelle perioden hadde en økning i sysselsettingen innen reiseliv. Videre fant de at sysselsettingen knyttet til reiseliv hadde større vekst i områdene nær vindkraftverket sammenliknet med respektive kommuner som helhet. Selv om BE ikke hevder at vindkraftverk medfører økt sysselsetting i reiselivssektoren, mener de at studien viser at vindkraftverk ikke fører til nedgang i sysselsetting i reiselivssektoren verken på nasjonalt eller lokalt nivå.

4.5 Sammenstilling av resultater

Ingen av studiene som er presentert i dette kapitlet dokumenterer en negativ påvirkning på reiselivsnæring som følge av eksisterende vindkraftutbygging. Det trekkes imidlertid frem at noen typer reiselivsdestinasjoner med stor sannsynlighet vil være sårbare for den type inngrep som vindkraft representerer. De fleste norske studiene er gjort i kystområder med fisketurisme og andre havbaserte aktiviteter. Denne typen reiseliv kan være mindre sårbar for vindkraftutbygging enn reiseliv der opplevelsen av vakkert landskap i urørt natur er essensiell for reisen. I temarapporten om friluftsliv konkluderes det med at vindkraftverk kan påvirke viktige friluftslivsinteresser, og disse interessene utgjør ofte mye av grunnlaget for reiselivsbedrifter. Et eksempel på dette er hyttene til DNT.

Ifølge flere av studiene er det sannsynlig at en eventuell storstilt utbygging av vindkraft i Norge kan medføre vesentlige virkninger for reiselivsnæringen.

De norske studiene er gjennomført i en relativt tidlig fase av vindkraftutbygging i Norge. Vindkraftverkene som har dannet grunnlag for undersøkelsene ligger heller ikke i områder som er sterkt preget av opplevelsturisme. Resultatene er derfor ikke nødvendigvis overførbare til områder hvor opplevelser av urørt natur er sentralt for reiselivet.

4.6 Kunnskapsbehov

Vurderinger av behovet for ny kunnskap er en viktig del av kunnskapsgrunnlaget som skal leveres som en del av den nasjonale rammen for vindkraft. Vi har vurdert behovet for ny kunnskap om hvordan vindkraft kan påvirke reiselivsnæring.

Flere av studiene konkluderer med at det er behov for mer kunnskap om samlede virkninger for reiselivsnæringen ved storstilt utbygging av vindkraft. Norconsult og AK foreslår at den pågående utbyggingen i Snillfjord (og Fosen) kan gi grunnlag for en studie på dette. NVE mener at det kan være hensiktsmessig å bygge videre på etterprøvningsstudiet, etter hvert som det nå er etablert flere vindkraftverk i Norge. Etterprøving av flere vindkraftverk vil kunne bidra til å gi et mer robust kunnskapsgrunnlag om hvordan vindkraft påvirker reiselivsnæring under ulike lokale forhold, og avdekke eventuelle negative virkninger for reiselivsnæringen i konkrete utbyggingssaker. Ved avdekking av negative virkninger, vil vi også kunne få mer kunnskap om hvilke forhold som er avgjørende for en slik påvirkning.

Det er også lite kunnskap om hvordan vindkraftutbyggingen påvirker omdømmet av Norge som reiselivsdestinasjon. Det er vanskelig å fange oppfatninger hos de som eventuelt velger å ikke reise til Norge på grunn av vindkraftutbygging, men det kan være mulig å gjennomføre holdningsundersøkelser i viktige markeder. I tillegg kan det være aktuelt å gjennomføre holdningsundersøkelser blant nasjonale reisende, som i dag representerer 70 prosent av markedet, særlig med tanke på at kortreist ferie er viktig for et bærekraftig reiseliv.

5 Verdsetting av urørt natur for reiselivet (2018)

Vestlandsforskning har gjennomført et forprosjekt om verdsetting av urørt natur for reiselivet i forbindelse med behandling av kraftutbyggingssaker. Bakgrunnen for dette forprosjektet er et ønske fra reiselivsinteresser om å utvikle et prosjekt der en ser på metoder for å synliggjøre verdiene i det naturbaserte reiselivet i forbindelse med utbygginger i norsk natur, som for eksempel kraftutbygging (Gildestad, 2018).

Prosjektet omfatter både vann- og vindkraftverk, og presenteres nedenfor. Vi vil fokusere på det som er skrevet om vindkraft.

5.1 Problemstilling

Vestlandsforskning påpeker at det er og vil bli etablert kraftutbygging i naturområder som er av stor verdi for norsk reiselivsnæring. Utbyggingens påvirkning på naturopplevelser er særlig problematisk for reiselivsnæringen, da naturlandskapet utgjør kjernen i det norske reiselivsproduktet. Vilkår for rekreasjon, aktivitet og opplevelser, og dermed attraktiviteten til reiselivsdestinasjonen, kan derfor bli påvirket av utbygging i norsk natur. En konsekvens på kort og lang sikt kan være at eksisterende eller fremtidig inntektsgrunnlag for reiselivsnæringen endrer seg. Til tross for disse utfordringene har ikke reiselivsnæringen en felles og etablert metode for å synliggjøre naturens verdi fra et reiselivsperspektiv.

Utbygging i norsk natur har ført til bekymring, blant annet fra aktører i reiselivsnæringen, for at forvaltningen av disse naturressursene gjør at vi står i fare for å miste viktige økonomiske og ikke-økonomiske verdier i fremtiden. Prosjektet behandler derfor reiseliv, og potensialet for reiselivsutvikling, som mer enn eksisterende og potensielle

attraksjoner, og omfatter eksisterende reiselivsaktivitet, potensielle reiselivsressurser og ideelle reiselivsinteresser.

Forprosjektet har søkt å besvare hvordan reiselivsinteresser blir tematisert og eventuelt behandlet i konsesjonssaker hos NVE. Arbeidet har derfor i hovedsak bestått av en kartlegging av reiselivsinteresser i konsesjonssaker hos NVE. Rapporten gir også en gjennomgang av verdsettingsmetoder som brukes om natur- og miljøgoder.

I rapporten forstås urørt natur som urørte naturelementer og/eller urørte naturområder.

5.2 Metode

Forprosjektet er basert på en gjennomgang av sentrale dokumenter i et utvalg ferdigbehandlede vann- og vindkraftsaker på Vestlandet, i tillegg til intervjuer med relevante aktører.

Dokumentgjennomgangen tar for seg NVEs vurderinger og begrunnelse for utfall i saken, tiltaksbeskrivelse, konsekvensutredning, fagutredninger og høringsuttalelser.

Dokumentene ble analysert med tanke på om og eventuelt hvordan reiseliv er tematisert. Analysene har også gitt grunnlag for å si noe om hvem som uttaler seg om reiseliv i konsesjonssaker, og hva slags argumentasjon som blir brukt.

Materialet er videre brukt som bakgrunn for intervju med to saksbehandlere i NVE (saksbehandlere som jobber med vindkraft er ikke intervjuet), regionansvarlig i NHO Reiseliv Vest-Norge og en tidligere generalsekretær i Naturvernforbundet. Litteratur om verdsetting av økosystemtjenester og veiledere fra NVE og OED ble brukt som bakgrunnsmateriale for intervjuene.

5.3 Resultater/konklusjoner

Opplevelser i urørt natur er en hovedkarakteristikk ved det norske reiselivet. Til tross for dette finner Vestlandsforskning i denne studien at reiselivets interesser i mindre grad enn friluftsliv, landskapsverdier og biologisk mangfold har blitt institusjonalisert i vurderingene av konsesjonssaker om kraftutbygging generelt. I 2009 ble det imidlertid inngått en avtale mellom NVE og NHO Reiseliv som skulle sørge for at NHO Reiseliv blir involvert i saker hvor reiselivsinteresser kan bli berørt. Gjennomgangen av vindkraftsaker viser at reiseliv i større grad er innlemmet i utredningen, behandlingen og vurderingen enn i vannkraftsaker.

Vestlandsforskning fant at det i vindkraftsaker hvor eksisterende reiselivsaktiviteter er kartlagt, er benyttet målbare faktorer som antall gjestedøgn og antall årsverk i reiselivsnæringen i den aktuelle kommunen. Reiseliv diskuteres også ved å vise til hvilke aktiviteter som inngår i næringen på stedet, og hvilke turistattraksjoner som ligger i nærheten til det omsøkte planområdet.

Til tross for at reiselivsinteresser er behandlet som et separat tema i vindkraftsaker, er drøftingene i liten grad knyttet til verdiskaping, og reiselivet mangler en etablert metode for å synliggjøre naturområdets verdi for reiselivet. Det er ikke-økonomiske verdsettingsmetoder som er vanlig i konsesjonssaker, der områder klassifiseres som for eksempel viktig eller svært viktig. NVEs behandling av saker åpner for at verdier som i

dag ikke blir prissatt i et marked, skal kunne bli tillagt like stor vekt i beslutninger som prissatte utbyggingsinteresser.

I studien pekes det på at utredningene som følger søknadene langt på vei besvarer spørsmål om eksisterende reiselivsaktivitet, men at det i betydelig mindre grad reflekteres rundt potensialet for reiseliv, mens refleksjoner rundt ideelle reiselivsressurser er nærmest fraværende. For vindkraft fremstår det som at ideelle reiselivsinteresser blir noe mer tematisert, gjennom bekymring for hva turister vil synes om vindturbiner som blir synlige fra cruiseskip og Hurtigruta. Prissettingsmetoder er ikke benyttet i noen av konsesjonssakene, mens kategorisering av områder etter nasjonal, regional og lokal verdi er brukt i noen grad. I hvilken grad reiselivsinteresser faktisk blir ivaretatt i metoder uten prissetting, er ikke åpenbart i argumentasjonen fra NVE. Dette er mye på grunn av at konklusjonen ikke nødvendigvis peker på hva som har vært avgjørende for utfallet. Det er likevel ikke grunnlag for å konkludere med at en prissettingsmetode ville øke sjansene for at reiseliv ville blitt tematisert og vurdert i større grad, eller endret utfallet i konsesjonssaker. Vestlandsforskning påpeker at det er relevant å belyse dette fordi NVEs oppdrag er å vurdere samfunnsøkonomisk lønnsomhet.

Vestlandsforskning konkluderer med at det per i dag ikke er behov for endring av metode, men at en endring i tilnærming til reiseliv i konsesjonssaker vil kunne gi et bedre grunnlag for at reiselivsinteresser blir del av beslutningsprosessene i sakene. Endret tilnærming vil innebære at potensielle og ideelle reiselivsinteresser blir synliggjort og vurdert i større grad i saksbehandlingen.

6 Reiseliv i konsesjonsbehandling og nasjonal ramme

Reiseliv er en stadig viktigere næring for Norge, og NVE legger til grunn at urørt natur og landskapsopplevelser er et viktig fortrinn for den norske reiselivsnæringen. I dette kapitlet diskuterer vi hvordan reiselivsinteresser bør behandles i fremtidig konsesjonsbehandling og hvordan interessene bør håndteres i NVEs utpeking av mest egnede områder for vindkraft i Norge.

6.1 Fremtidig konsesjonsbehandling

Rapportene som er gjennomgått i kapittel fire viser at reiselivsnæringen ikke påvirkes mye av vindkraft på de stedene der dette er undersøkt. Etter NVEs vurdering er det likevel sannsynlig at enkelte områder med reiseliv basert på natur- og landskapsopplevelser kan påvirkes negativt. Dette betyr at virkninger for reiselivsnæringen kan bli vektlagt i behandlingen av vindkraftsøknader. En slik vektlegging vil avhenge av blant annet avstand til vindkraftverket, reiselivsbedriftenes størrelse og type reiselivsaktiviteter. Tilgangen til alternative områder med samme kvaliteter kan også være viktig. Det kan i tillegg være relevant å vurdere hvor viktige reiselivsbedriftene er for lokalsamfunnet. Virkninger for en hjørnesteinsbedrift som blir sterkt påvirket av et vindkraftverk kan tillegges vesentlig vekt i konsesjonsbehandlingen.

Enkelte typer reiselivsaktiviteter kan påvirkes på spesielle måter, for eksempel nordlysturisme som er avhengig av mørke omgivelser. Områder med aktiviteter knyttet til

alpint eller langrenn kan påvirkes av risikoen for iskast. I slike saker kan det være aktuelt med avbøtende tiltak, for eksempel radarstyrte hinderlys eller omlegging av skiløyper.

Sumvirkninger er utfordrende å vurdere, men kan vektlegges dersom flere vindkraftverk påvirker de samme reiselivsinteressene. På et mer overordnet nivå kan det være relevant å vurdere generelle virkninger for Norges omdømme som reisemål dersom det vurderes å sette høye mål for ny vindkraftutbygging i Norge.

Det er enklest å vurdere virkninger for den eksisterende reiselivsnæringen. Flere av rapportene peker i tillegg på virkninger for potensielle og ideelle ressurser. Dette er utfordrende, men kan gjennomføres ved en generell vektlegging av tunge satsingsområder for reiselivsnæringen.

Når det gjelder prissetting av naturverdier for reiselivsnæringen, slutter vi oss til Vestlandsforskningens vurdering om at det ikke er grunnlag for å mene at dette vil styrke beslutningsgrunnlaget i konsesjonssaker.

Det er viktig at berørte reiselivsbedrifter og -organisasjoner får god informasjon om konsesjonssaker. NHO Reiseliv vil stå på høringslisten i alle vindkraftsaker, og NVE kan også sende høringssaker til lokale reiselivsbedrifter der det er relevant. Det anbefales i tillegg at vindkraftutbyggere gir god informasjon om de planlagte tiltakene, og at reiselivsbedrifter involveres i planleggingen av eventuelle avbøtende tiltak.

6.2 Reiseliv som analysetema ved utpeking av de mest egnede områdene for vindkraft

Vurderingene i denne rapporten skal sammen med vurderinger i andre temarapporter brukes til å identifisere de områdene i Norge som er mest egnet for vindkraftutbygging. Eksklusjon av uegnede/mindre egnede arealer har vært en viktig del av metoden i arbeidet med nasjonal ramme for vindkraft. Gjennom eksklusjoner har vi redusert omfanget av areal for inngående analyser. Metoden med eksklusjoner er beskrevet på NVEs nettsider. Reiselivsinteresser har ikke vært blant kriteriene for eksklusjon fra videre analyse. Grunnen til dette er i hovedsak at eksklusjonsmetodikken betinger at det finnes relevante kartlag over interessene på nasjonalt nivå. Mange reiselivsdestinasjoner med nasjonal verdi er likevel ekskludert på bakgrunn av at de faller inn under kriterier for eksklusjon som for eksempel byer/nasjonalparker/UNESCOs verdensarv. Eksempler på dette er Bergen, Lofoten, Geiranger- og Nærøyfjorden.

Etter eksklusjon av arealer, analyserer vi sammenhengende områder med gjenværende arealer for å finne frem til de områdene i Norge som er best egnet for vindkraft. Reiselivsinteresser blir vurdert i analysene. Fordi områdene som skal pekes ut vil være store, skal analysene gjøres på overordnet nivå. Det er derfor reisemål med nasjonal verdi, eller stor regional verdi, som er relevante for analysene. På bakgrunn av våre vurderinger i kapittel fire, vil vi også fokusere spesielt på reisemål der vi mener at reiselivsinteressene er sårbare for vindkraftutbygging. Reiselivsdestinasjoner som er nasjonalt viktige, og som er sårbare for tekniske inngrep som for eksempel vindkraft, vektlegges i analysearbeidet.

7 Referanser

Aall, Carlo, Heiberg, Eli og Tveit, Eva-Marie, 2009. *Vindkraft, reiseliv og miljø – en konfliktanalyse*. Vestlandsforskning-rapport 1/2009

BiGGAR Economics, 2016. *Wind Farms and Tourism Trends in Scotland, A Research Report*

Bjerkestrand, Erlend, 2010. *Vindkraft og reiselivsnæring – konflikt eller samspill? En komparativ studie av reiselivsnæringen i Smøla og Frøya*. Masteroppgave i samfunnsgeografi, samfunnsvitenskapelig fakultet. Universitetet i Bergen

Gildestad, Ida Marie, 2018. *Verdsetting av urørt natur for reiselivet*. Vestlandsforskning-rapport nr. 1/2018

Innovasjon Norge, 2018. *Nøkkeltall for norsk turisme 2017*

Jakobsen, Erik W. og Dombu, Siri Voll, 2018. *Reiselivsnæringens verdi*. Menon-rapport 2018

Meld.St. 19, 2016-2017. *Opplev Norge – unikt og eventyrlig*

NHO Reiseliv m.fl., 2017. *Mot et bærekraftig reiseliv – Veikart fra reiselivsnæringen i Norge*

Riise, E., Holmelin, E. og Klavenes, G., 2016. *Samfunnsmessige virkninger av vindkraftverk – En etterprøving av fire vindkraftverk*. Norconsult og Agenda Kaupang

Statens vegvesen, 2019. *Nasjonale turistveger*. Tilgjengelig fra <https://www.nasjonaleturistveger.no/> (hentet 23.3.2019)

Visit Norway, 2019. *Top 10 places in Norway*. Tilgjengelig fra <https://www.visitnorway.com/places-to-go/top-10-places-in-norway/> (hentet 23.3.2019)

NVE

Norges vassdrags- og energidirektorat

MIDDELTHUNSGATE 29
POSTBOKS 509 I MAJORSTUEN
0301 OSLO
TELEFON: (+47) 22 95 95 95

www.nve.no